
О. Г. Кальман, доцент,
завідувач сектора;
І. О. Христич, доцент,
старший науковий співробітник;
Ю. Г. Бойко, молодший
науковий співробітник.
Інститут вивчення проблем
злочинності АПрН України

ПРОБЛЕМИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ ПО ВИЯВЛЕННЮ ПРИЧИН ТА УМОВ І ПРОФІЛАКТИЦІ ЕКОНОМІЧНИХ ЗЛОЧИНІВ

Сектором вивчення причин злочинності Інституту вивчення проблем злочинності АПрН України за плановою темою дослідження «Проблеми підвищення ефективності діяльності правоохоронних органів по виявленню причин та умов і профілактиці економічних злочинів» проведено аналіз показників кримінально-правової статистики про економічну злочинність в Україні за 1995–1999 роки, вивчення та узагальнення 1839 кримінальних справ про злочини у сфері економічної діяльності і корисливі посадові злочини (статті 70, 80, 80¹, 84, 147–163¹, 165¹² КК України¹), розглянутих судами 25 областей України за 1992–1999 рр., за попередньо розробленою анкетною було проведено опитування 95 працівників УБОЗ у Харківській області і 75 працівників прокуратури Харківської області на тему «Ефективність діяльності правоохоронних органів у боротьбі з економічною злочинністю», анкетування 350 громадян з теми «Попередження корисливих злочинів у сфері приватизації», узагальнені і проаналізовані повідомлення засобів масової інформації України за 2000 рік про організовану злочинність і корупцію.

© О. Г. Кальман, І. О. Христич, Ю. Г. Бойко, 2001.

¹ Тут і далі посилання зроблені на Кримінальний кодекс України 1961 року.

До початку проведення дослідження авторам уже було абсолютно зрозуміло, що в умовах загальної соціально-економічної кризи в державі без цілеспрямованого державного регулювання системи профілактики неможлива ефективна боротьба з економічною злочинністю. Багато проблем вдосконалення механізму державного регулювання системи профілактики злочинності були і залишаються невирішеними ні в теоретичному, ні в практичному плані. Необхідність їх вирішення в сучасних умовах є серед першочергових проблем кримінології.

В Україні триває подальший процес криміналізації економіки країни і прогнози на перспективи розвитку ситуації маловісні. Продовжується формування адміністративно-економічного монстра у вигляді єдиного сплаву держaparату, суб'єктів офіційної і тіньової економіки і суто кримінальних структур.

Існуюча система правоохоронних і контролюючих органів не спроможна активно протистояти цій негативній тенденції, яка стала реально загрожувати національній безпеці України і її конституційному ладу; ці органи діють безсистемно, розкоординовано, деякі з них дублюють один одного, інші мають прогалини у нормативному регулюванні діяльності, часто задовольняються лише поверховими результатами роботи і націлені на виявлення і розслідування лише тих видів злочинів, які потребують мінімальних зусиль для їх розкриття.

У країні створено десятки різних органів, покликаних боротися з економічною злочинністю. Але сучасну, далеко не оптимальну систему суб'єктів боротьби зі злочинністю у сфері економіки не можна вважати задовільною, а слід розглядати як наслідок стихійного пошуку організаційних форм, притаманних новому типу економічних відносин.

1. Кримінологічна характеристика економічних злочинів

Питома вага корисливих злочинів в останні роки складає майже дві третини від загальної кількості зареєстрованих. А серед них значну частку складають злочини у сфері господарської діяльності, корисливі посадові злочини і злочини проти дер-

жавної і колективної власності. Така тенденція зберігалася й у поточні роки¹.

Так, якщо 1990 року, за даними органів внутрішніх справ, було зареєстровано 35 723 злочини у сфері економіки, а 1991 — 33 830, то 1991 — 35 872, 1993 — 39 917, 1994 — 46 828, 1995 — 60 846, 1996 — 61 042, 1997 — 62 371, 1998 — 65 322, 1999 — 65 724. За 9 місяців 2000 року виявлено 2 117 фактів хабарництва, 1 422 — шахрайств з фінансовими ресурсами².

Про зростання питомої ваги економічної злочинності свідчать і показники судової статистики. За 1992–1999 роки кількість розглянутих судами справ цієї категорії збільшилася майже втричі. У структурі розглянутих судами справ переважають крадіжки державного або колективного майна шляхом зловживання службовим становищем, обдурювання покупців, порушення правил торгівлі. Їх сукупна питома вага складає майже 70% від усіх господарських злочинів. У структурі посадових злочинів найбільшу питому вагу має хабарництво.

За масштабами заподіяної шкоди на першому місці знаходяться злочини у сфері кредитно-банківської системи. У 1999 році було викрито понад 9,8 тисячі таких злочинів, що на 15,7% більше, ніж 1998 року. З них у банківській сфері викрито 6 667 злочинів в 1999 році, що на 5,6% більше порівняно з 1998 роком. Причому і за 9 місяців 2000 року у фінансово-кредитній сфері виявлено 5 673 злочинів, що на 5,2% більше, ніж у 1999 році. Виявлено 1,7 тисячі фактів шахрайства з фінансовими ресурсами. Загальна сума отриманих шахрайським шляхом кредитних коштів склала майже 260 млн. гривень³.

Найбільшою шкоди суспільним інтересам завдають правопорушення у зовнішньоекономічній діяльності. У 1999 році тут було виявлено 2 070 злочинів (+ 15,3%), за 9 місяців 2000 року — 1 422 злочини (+ 7,6%). Порушено в 1999 році 404 кримінальних справи за фактами приховування валютної виручки (зрос-

¹ Преступність в Україні // Бюлетень законодавства і юридичної практики України. — 1994. — № 2. — С. 162; Експрес-інформація про стан злочинності на території України за 9 місяців 2000 року. — К., 2000.

² Див. там само, а також Статистичний бюлетень (січень, 1999 р., № 2) // Держкомстат України. Стат. збірник. — К., 1999. — С. 135–136.

³ Там само.

вання майже у 2,2 рази по відношенню до 1998 року). Забезпечено ж повернення в Україну лише незначної частини валюти.

Відносно новим для вітчизняної господарської практики є і такий вид злочинної поведінки, як ухилення від сплати податків, зборів, інших обов'язкових платежів. Це правопорушення було криміналізоване в Україні у 1993 році і отримало в останні роки значне поширення. Так, якщо 1995 року було зареєстровано 3 602 таких злочини, то 1997 — 8 796, 1998 — 10 481, 1999 — 10 520. У структурі господарських злочинів цей вид злочину складає близько 14%. Кримінологічні дослідження свідчать про те, що мало хто з підприємців зараз не ухиляється від сплати податків. Значною мірою цьому сприяє державна політика оподаткування і постійне посилення податкового тиску. За розрахунками спеціалістів, оподаткуванню зараз підлягає до 98% прибутку¹.

Проблеми боротьби з організованою злочинністю у сфері економічної діяльності турбують усі країни світу і їх вирішення викликає в останні роки міжнародне занепокоєння. Організовані злочинні угруповання впливають на різні сфери життєдіяльності держав, все активніше перетинають кордони, створюють транснаціональні компанії, зайняті злочинним бізнесом у різних галузях економіки.

Особливістю діяльності українських злочинних угруповань є їх активне проникнення до законної економіки та до фінансової системи. Якщо експерти ООН відносять це явище до прогнозних тенденцій транснаціональних злочинних організацій, то для українських кримінальних структур — цей напрямок є пріоритетним, оскільки за обсягом отриманого прибутку він перевищує «традиційні» сфери діяльності організованої злочинності, такі, як наркобізнес, торгівля зброєю, організована проституція і т. п.

Питома вага злочинів, вчинених організованими злочинними угрупованнями в Україні, у загальній кількості групових злочинів починаючи з 1990 року неухильно зростає. Так, якщо в 1990 році вона склала 4,7%, то у 1995 — 5,6%, у 1996 — 8,0%, у 1997 — 9,9%, у 1998 — 11,6%, у 1999 — 12,1%. Питома вага

¹ Теневая экономика, проблемы борьбы с организованной преступностью и коррупцией в сфере экономики: Сб. материалов «круглого стола». — Луганск: РИО ЛИВД Украины, 1997. — С. 126.

виявлених осіб, які вчинили злочини у складі організованих злочинних груп, у загальній кількості виявлених осіб, які вчинили злочини в групі, у 1995 році склала 2,8%, у 1996 — 4,3%, у 1997 — 4,5%, у 1998 — 4,8%¹.

За 9 місяців 2000 року було виявлено організованих злочинних груп на 14,3% менше, ніж у 1999 році (зменшення з 975 до 836), якими вчинено на 9,2% менше злочинів (зменшення з 7 521 до 6 831)². Статистичні дані свідчать про зростання злочинів у фінансово-кредитній системі (+ 37,9%), а також вбивств (+18,5%), з них вчинених на замовлення (+21,4%). Кількість виявлених корисливих посягань, вчинених в організованій формі, у фінансово-кредитній сфері у 2000 році порівняно з 9 місяцями 1999 року суттєво збільшилась — з 398 до 549 (+37,9%), у тому числі у банківській сфері — з 332 до 360(+8,4%), у зовнішньоекономічній сфері зменшилась з 108 до 99 (-8,3%), у сфері приватизації — з 54 до 49 (-9,3%).

Разом з тим рівень і масштаби злочинності та її негативний вплив на стан правопорядку в значному числі регіонів продовжують залишатися загрозливими.

Злочинність стає все більш організованою, агресивною і озброєною, вона значною мірою є викликом здійснюваній державній політиці по зміцненню правопорядку та законності в Україні.

Помітним є подальше зростання бандитизму, змінюється структура і мотиви умисних вбивств, переважна частина яких вчиняється не на побутовому ґрунті, як раніше, а з корисливою метою при розподілі сфер впливу між кримінальними структурами. Значна частина цих злочинів вчиняється із застосуванням зброї та вибухових пристроїв. Поширилися акти насильства щодо працівників державних та правоохоронних органів, керівників господарського сектора, приватних підприємців.

З'явилися нові види таких організованих злочинних проявів як торгівля людьми, сексуальна експлуатація жінок та підлітків, викрадення або скуповування немовлят і малолітніх дітей для

¹ Злочинність в Україні // Держкомстат України. Стат. збірник. — К., 1998. — С. 41, 42.

² Експрес-інформація про стан злочинності на території України за 12 місяців 1999 року. — К., 1999.

використання у жебрацтві, заволодіння шляхом шантажу або шахрайства житловою площею, квартирами, проникнення до електронних мереж банків з метою переведення на інші рахунки та подальшого використання грошових коштів. У країні набувають поширення протиправні дії організованих угруповань, пов'язаних з трансплантацією та контрабандою донорських людських органів.

Суттєво впливає на стан криміногенної ситуації в Україні діяльність організованих злочинних угруповань, сформованих за етнічним принципом з числа вихідців з держав СНД. Насамперед йдеться про угруповання, створені представниками кавказького регіону, які через корумповані зв'язки з органами влади і управління відкривають на підставних осіб комерційні підприємства та «відмивають» набуті злочинним шляхом кошти, беруть участь у приватизації, скуповують земельні ділянки тощо.

Зараз на території України близько 40 таких організованих злочинних формувань, які найбільш активно діють у Криму, Київській, Одеській та Дніпропетровській областях. Слід зазначити, що серед них найбільш організованими і соціально небезпечними є чеченські угруповання. Ліквідація таких формувань ускладнена їх замкненістю, а також можливостями учасників, у разі необхідності, уникнути відповідальності, переховуючись від правоохоронних органів за кордоном.

У структурі осіб, які вчинили економічні злочини, слід відзначити приблизно рівне їх співвідношення за статтю (55,2% — жінки і 44,8% — чоловіки), що відповідає загальному співвідношенню розподілу населення країни. Взагалі серед осіб, які вчинили різні види злочинів, співвідношення між жінками і чоловіками складає 1:12. Таке статеве співвідношення в економічній злочинності обумовлене тим, що жінки традиційно частіше посідають посади, пов'язані з виконанням обліково-бухгалтерських функцій, обслуговуванням товарно-матеріальних цінностей, у торгівлі, сфері побутового обслуговування. За даними судової статистики динаміка жіночої злочинності по окремих видах злочинів неухильно зростає, тобто ми можемо зробити висновок, що починаючи з 1993 року питома вага жінок у структурі економічної злочинності неухильно зростала. Це обумовлено, на нашу думку, двома обставинами. По-перше, у

структурі економічних злочинів найбільшою є питома вага злочинів, які вчиняються у торговельній сфері, де серед працюючих — більшість є жінки. По-друге, зростання відбулося за рахунок злочинів, які раніше не були притаманні жінкам (контрабанда, порушення правил про валютні операції, деякі господарські злочини). Чоловіки складають більшість серед засуджених за хабарництво (70%).

За даними нашого дослідження, найбільш часто вчиняють економічні злочини особи у віці 30–49 років — 49,6%; 25–29 років — 22,4%; 18–24 роки — 14,5%; у віці старше 50 років — 11,3% і практично дуже рідко зустрічаються особи до 18 років — 2,2%: Більшість з цих осіб мають сім'ю — 61,1%; 26,2% осіб — розлучені; 12,7% ніколи в шлюбі не були.

Серед осіб, які вчинили економічні злочини, за даними нашого дослідження, більшість мала високий рівень освіти; 35,6% — вищу і незакінчену вищу; 40,7% — середню спеціальну; 18,8% — середню і лише 4,9% — незакінчену середню.

2. Криміногенні фактори, які детермінують економічну злочинність

Аналіз ситуації, яка склалась в економіці держави наприкінці 2000 року, свідчить про те, що криміногенні фактори стали значною мірою такими, що визначають сьогоденний стан і перспективи розвитку самої економіки. Свідченням цього є суттєві зміни, що відбулися в останні роки в структурі і динаміці економічної злочинності, яка стала більш організованою, корумпованою і професійною.

Криміногенні фактори, які виступають у ролі причин і умов економічних злочинів, досить численні, різноманітні і обумовлені суттєвими змінами у соціально-економічному житті суспільства. З точки зору їх змістової характеристики вони можуть бути представлені у вигляді шести груп: політичні, економічні, організаційно-управлінські, соціально-психологічні, правові і фактори, пов'язані з правоохоронною діяльністю.

Специфіка дії політичних факторів в Україні обумовлюється характером переходу суспільства від партійно-тоталітарної системи до демократичної, соціальної, правової держави. При цьому гіпертрофовані командно-адміністративні мето-

ди і функції управління різними сферами суспільного життя (закритість державного апарату, відсутність ефективного громадського контролю за його діяльністю, всеохоплююче державне регулювання тощо) не були реформовані відповідно до обраного шляху політичного та соціально-економічного розвитку.

Процес переходу від бюрократично-планового регулювання економіки до регулювання, що базується на ринкових відносинах, зустрівся з специфічними проявами механізмів корпоративного та локального регулювання, які не вдалося вчасно усунути або нейтралізувати. Вирішальний вплив на економічні і політичні процеси в суспільстві почали здійснювати корпоративно-бюрократичні структури (клани), що призвело до дисбалансу в системі розподілу ресурсів і, як наслідок, — до появи сфер діяльності з надприбутками (бізнес у сфері виробництва та торгівлі металопрокатом, енергоносіями, банківська діяльність тощо) та сфер з низькою концентрацією ресурсів (сільськогосподарське виробництво, виробництво товарів народного споживання тощо). Як заявив перший заступник начальника Головного управління боротьби з організованою злочинністю Міністерства внутрішніх справ України генерал-майор В. Литвиненко: «Мафія — це корумповані представники різних гілок влади»¹.

Наприклад, про можливу корумпованість політичної еліти України свідчать статистичні дані Державної податкової адміністрації, згідно яким 80% народних депутатів Верховної Ради України мають доходи від комерційних структур. Вони є засновниками 473 підприємств. Кожен другий депутат одночасно є і керівником підприємницької структури. Усього у сфері впливу українських парламентаріїв перебуває більше 3 000 комерційних структур².

Наслідком впливу політичних факторів стала активізація економічних факторів: виділення сфер економіки з отриманням надприбутків; утворення монопольних об'єднань і надання їм переваг у фінансуванні та кредитуванні з боку державних чиновників; створення фінансових структур для обслуго-

¹ Литвиненко В. Мафія — це корумповані представники різних гілок

² // Юридичний вісник України.

³ Труд. — 2000. — 27 квітня.

вування сфер економічної діяльності з надприбутками; протиправне перекачування державних ресурсів недержавним суб'єктам підприємницької діяльності; створення фінансової бази для утворення корпоративно-бюрократичних структур; перекося в ціноутворенні; значний спад виробництва у сфері економіки з низькою концентрацією ресурсів.

Економічні фактори у системі кримінологічних детермінант економічної злочинності є найголовнішими, оскільки вони забезпечують відповідні умови для життєдіяльності не лише окремої особи, а й суспільства в цілому.

Згортання системи контролю за розвитком економічних процесів при збереженні і зростанні факторів, що обумовлюють економічну злочинність, породило вакуум суспільного контролю і байдужість населення до розкрадання країни у сфері економічної діяльності. Таким чином, держава позбавила себе одного з найважливіших важелів управління процесами економічних перетворень, а нової системи створено не було.

Незбалансованість ідеї вільного підприємництва та адекватних заходів соціального контролю і відповідальності породжують у суб'єктів підприємницької діяльності впевненість у безкарності, провокує на антисоціальні засоби вирішення економічних проблем.

Така прибуткова базова галузь, як енергетика, була поділена впливовими фінансово-політичними групами, між якими час від часу виникають конфлікти за її перерозподіл.

За даними «Інвестиційної газети», під контролем фінансово-політичної групи Г. Суркіса перебувають Сумиобленерго, Прикарпаттяобленерго; збираючи 90% коштів споживачів, перераховують до бюджету лише 4–7%. Решта коштів потрапляє в офшорні зони. За 5 місяців 2000 року їх туди перераховано близько 1 млрд. грн.¹

Обрані способи **приватизації** та її фактичне здійснення призвели до перерозподілу державної власності на користь корпоративно-бюрократичних структур.

У результаті відбулося різке зменшення валового національного продукту та відповідне зменшення прибуткової частини

¹ Галицькі контракти. – 2000. – 24 люля.

бюджету, що зумовило потребу збільшувати видатки на соціальний захист осіб з низькими доходами, кількість яких неухильно зростала. Для вирішення цих проблем було обрано не зовсім виправдані шляхи, а саме: посилення податкового пресу на суб'єктів підприємницької діяльності; значне розширення цільових фондів; збільшення кількості вже існуючих контрольно-фінансових органів; невиправдане збільшення нарахувань на фонд заробітної плати.

Ці та інші фактори зумовили різке розшарування суспільства за рівнем отриманих доходів, що призвело до знецінення чесної праці, поляризації населення за соціальним статусом і появи нової соціальної верстви надбагатих людей і, відповідно, зростання їхнього впливу на політичну сферу, включаючи їхнє безпосереднє проникнення до владних структур.

До організаційно-управлінських факторів, що безпосередньо обумовлюють економічні злочини в Україні, належать: недоліки механізму функціонування системи державного управління економічними процесами та формування його апарату.

Система державного управління залишається спрямованою на охоплення державним регулюванням найширших сфер суспільного життя, особливо в економіці, без об'єктивної на те необхідності.

Діяльність державного апарату здійснюється без належної її регламентації, що в багатьох випадках дає можливість посадовим і службовим особам використовувати свої повноваження всупереч інтересам служби.

Соціально-психологічні фактори. Інтенсивність дії криміногенних факторів значною мірою залежить від емоційного і психологічного стану людини, рівня її матеріальної забезпеченості, рівня правосвідомості. Будь-яке поправлення, нехтування правами і інтересами населення, особливо в економічній сфері, викликає моментальну відповідну реакцію, що нерідко виражається в протиправних діях. Економіко-правова свідомість — це основний регулятор поведінки людини в суспільстві, і її формування відбувається в конкретно-історичній ситуації. Тому не можна недооцінювати і негативного впливу за психологічний стан суспільства і тим самим на криміноген-

ну ситуацію економічної кризи, політичної нестабільності, різного роду конфліктів у суспільстві. Вони, з одного боку, можуть призвести до соціального песимізму, апатії, політичної агресії, особливо під дією ідеологічного вакууму, викликаного зруйнуванням традиційної соціалістичної системи моральних цінностей, а, з іншого — до задоволення життєвих потреб на західний зразок: нажива будь-якою ціною, в тому числі і кримінальним шляхом. До того ж засоби масової інформації всіляко сприяють формуванню таких установок у суспільній свідомості.

Таким чином, формування економіко-правової свідомості людини слід шукати у дисфункціях соціально-економічної сфери, життєдіяльності соціальних груп і окремих індивідів. І в цьому зв'язку кримінологічно значущими наслідками виступають: різниця у матеріальному забезпеченні людей, особливості життєдіяльності окремих груп населення, вплив засобів масової інформації та негативних сторін соціально-економічних протиріч суспільства.

П р а в о в і фактори, які сприяють економічним злочинам, — це, перш за все, недосконалість чинного законодавства, яка виявляється в тому, що воно не передбачає цілісної системи заходів протидії економічній злочинності, необхідного впливу на її причини та умови. Окремі чинні правові норми фактично сприяють цим злочинам.

Недоліки законодавчого регулювання політичних і економічних реформ в Україні створили парадоксальну ситуацію, при якій законодавча база замість того, щоб створити надійне правове поле і забезпечити дотримання режиму законності у сфері економічних відносин, стала одним із факторів, дестабілізуючих цей процес.

Фактори, пов'язані з правоохоронною діяльністю. Важливою ланкою у системі контролю за генезисом економічної злочинності є діяльність правоохоронних органів. Статистичні дані, дані вибіркових кримінологічних досліджень свідчать про суттєві недоліки в організації системи протидії економічній злочинності. При загальній тенденції до зростання кількості злочинів економічної спрямованості кількість засуджених за контрабанду, спекуляцію, обдурювання покупців, крадіжок державного або колективного майна

шляхом привласнення, розтрати, зловживання службовим становищем, порушення правил торгівлі рік у рік зменшується.

Груповий склад злочину передбачено у складах 11-ти статей (32,3%) глави VI Кримінального кодексу України, і у шести з них кваліфікуючою ознакою є вчинення злочину організованою групою. Це такі злочини, як: порушення порядку випуску (емісії) та обігу цінних паперів (ч. 4 ст. 148⁸), спекуляція (ч. 3 ст. 154), штучне підвищення і підтримання високих цін на товари народного споживання та послуги населенню (ч. 2 ст. 155⁵), незаконна торговельна діяльність (ч. 3 ст. 155⁶), зговір про фіксування цін (ч. 3 ст. 155⁷), протидія законній підприємницькій діяльності (ч. 3 ст. 155⁸).

Проведене нами вибіркове дослідження кримінальних справ свідчить про те, що стосовно економічних злочинів висновок про їх переважно груповий характер не підтверджується статистичними даними (тільки 2,7% визнані судами як вчинені організованою групою); по-друге, офіційні статистичні дані дають край обмежену інформацію для кримінологічного аналізу; по-третє, недоліки виявлення цих злочинів і, як наслідок, відсутність кримінальних справ, свідчать про високий рівень їх латентності.

Але інтенсивність злочинних проявів організованих злочинних груп досить висока. За I півріччя 2000 року виявлено 607 організованих угруповань. Більше всього їх знешкоджено в Дніпропетровській області (62), Донецькій (57), Харківській (38), Луганській (28), у м. Києві (30). Члени цих угруповань вчинили 4 892 злочинив, серед яких 45 фактів бандитизму, 69 убивств (з них 11 — на замовлення), 404 розбійних нападів, 164 грабежів, 380 вимагань, 1 411 крадіжок. У злочинців вилучені 179 одиниць вогнепальної зброї, 101 автомобіль і понад 165 кілограмів наркотиків¹.

Слід також звернути увагу на ту обставину, що господарські злочини, вчинені організованими злочинними угрупованнями, не знаходять свого відображення ні в показниках статистичних органів внутрішніх справ і прокуратури, ні в судово-кримінальній статистиці. У статистичних звітах цих органів дається характеристика найбільш небезпечних злочинів, вчинених організо-

¹ Уголовное дело. — 2000. — № 21.

ваними групами, таких, як: бандитизм, вбивство, розбій, грабiж, крадіжка, розкрадання, хабарництво. А це складає лише приблизно половину від загальної кількості зареєстрованих злочинів, вчинених організованими групами (2 473 злочини, тобто 50,5%). Таке становище заважає повноцінному науковому аналізу цього різновиду злочинності і, на нашу думку, потребує свого вирішення у напрямку більш повного відображення злочинів, вчинених організованими групами, в статистичних звітах.

А взагалі з наведених фактів напрашується висновок, що діюча система кримінальної відповідальності за економічні злочини не відповідає існуючим реаліям соціально-економічного розвитку держави і загальним потребам протидії злочинності у сфері господарювання. Глава VI чинного Кримінального кодексу України потребує докорінної переробки, оскільки 59% статей цієї глави взагалі не застосовується у практичній діяльності правоохоронних органів або застосовуються дуже рідко. І ця обставина значно звужує можливості кримінологічної профілактики господарських злочинів і розширює можливості для діяльності злочинних угруповань у сфері економіки.

Траває практика відволікання спецпідрозділів на розслідування злочинів, які не мають ознак організованих. За дев'ять місяців 2000 року ними викрито лише кожний другий злочин (49,6%), з числа вчинених організованими злочинними угрупованнями. Не наведено належного порядку у відображенні реального стану справ по боротьбі з організованою злочинністю та ролі спецпідрозділів у цьому.

Не відповідає вимогам сьогодення загальний стан слідчої роботи в багатьох регіонах. Тільки від 30 до 50% порушених кримінальних справ доходять до стадії судового розгляду.

Слід відзначити і лібералізацію судової репресії при визначенні покарання за ці злочини. Найбільш поширеним видом покарань був штраф (24,2%), до 50% осіб покарання призначалося нижче від нижчої межі. Значно рідше, ніж у минулі роки, застосовується і додаткове покарання у вигляді конфіскації майна і позбавлення права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю. Такий підхід правоохоронних органів до боротьби з економічною злочинністю породжує у суспільстві недовіру до правоохоронної системи і правовий нігілізм. Послабшав і

прокурорський нагляд за станом законності у сфері підприємницької діяльності і діяльності правоохоронних органів по виявленню, перетинанню і розслідуванню кримінальних справ про економічні злочини.

Аналіз практики застосування покарання за вчинення посадових злочинів показав, що, за даними нашого дослідження, судами позбавлення волі за вчинення посадових злочинів було призначено лише 14,1% осіб, нижче нижчої межі покарання призначено 80% засуджених, конфіскація майна була призначена 17,0% засуджених, а позбавлення права обіймати певні посади — 22,7% засуджених.

Вивчення кримінальних справ показало, що профілактична діяльність органів внутрішніх справ і судів є вкрай низькою. Лише по 14,6% кримінальних справ були внесені подання слідчих і 8,6% — окремі ухвали суддів. Слід зазначити і досить низьку їх якість, формальний характер більшості з них. Таким чином, ми можемо констатувати значну лібералізацію судової репресії у справі протидії економічній злочинності.

3. Пріоритетні напрямки діяльності правоохоронних органів України по виявленню причин та умов економічних злочинів

Криміногенні чинники, які обумовлюють злочини у сфері економіки і механізми їх вчинення особливо проявляються в окремих галузях господарювання. Активне їх виявлення є головною передумовою ефективної профілактичної діяльності і протидії цій злочинності.

Виявлення злочинних посягань у паливно-енергетичному комплексі. За останній час простежується значна криміналізація енергоринку України та участь у протиправних операціях цієї галузі іноземних юридичних осіб.

Однією з головних причин такого становища є неплатежі з боку споживачів за отриману електроенергію, що активно використовується злочинними елементами для одержання незаконних прибутків. З цією метою створюються комерційні структури, в тому числі спільні підприємства за участю іноземного капіталу, через які здійснюються погашення заборгованості споживачів перед державою за відпущену електроенер-

гію, а також різні види її реалізації, що залишаються по суті взаєморозрахунками. Однак у деяких випадках після одержання товарно-матеріальних цінностей за реалізовану електроенергію, комерційні фірми не розраховуються з державою і ухиляються від виконання взятих зобов'язань.

Виявлення злочинних посягань на стратегічно важливі сировинні товари. У процесі реформування економіки була прийнята ціла низка законодавчих актів, які суттєво розширили права підприємств різних форм власності і зняли багато з необґрунтованих обмежень щодо проведення зовнішньоекономічної діяльності. Поряд з демократизацією і лібералізацією зовнішньоекономічної діяльності не було відпрацьовано механізму контролю за нею та гарантій забезпечення економічної безпеки України. Прозорість кордонів і слабкість митної служби дали змогу організованим злочинним угрупованням без особливих перешкод експортувати сировину та імпортувати найбільш вигідних товарів.

Відсутність належної облаштованості державного кордону з колишніми союзними республіками (Росією, Білорусією, Молдовою), колосальна диспропорція між «внутрішніми» та «зовнішніми» цінами давали можливість отримати надприбутки на різницях у цінах. Контрабандні операції здійснювалися шляхом отримання «законних» ліцензійних та митних документів, які дозволяли легальний вивіз вантажів за кордон, організацію операцій через країни СНД. Це зумовило налагодження масового «законного» вивозу кольорових та рідкоземельних металів, інших стратегічно важливих товарів, які раніше входили до переліку заборонених до вивезення, з подальшим їх переміщенням вже в «далеке» зарубіжжя. Разом з тим вивезені матеріали, устаткування, технології можуть бути використані при створенні нових видів зброї масового знищення або ракетних засобів її доставки.

При цьому криміналітетом враховуються всі недоліки і труднощі економічного розвитку держави, а саме: фінансово-економічна криза в країні; високий рівень оподаткування товарів та предметів зовнішньоекономічної діяльності; спад курсу національної валюти і підйом стабільних валют; загострення соціально-економічної ситуації в державі; стрімке зростання безробіт-

тя; «прозорість» кордонів з країнами СНД; загострення фінансово-економічної кризи в Росії; різниця цін на деякі види товарів (паливно-мастильні матеріали, цукор, олія, борошно тощо); зміна умов та правил перетинання кордону з Угорщиною; нестабільність внутріполітичної та економічної обстановки у прикордонних районах з республікою Молдова та ін.

Збирання і здача металобрухту стали надприбутковим видом «діяльності». Злочинність у цій сфері давно стала організованою. Викрадення металу досягло астрономічного розмаху.

За даними Державного комітету промислової політики та Української асоціації металевих брухту за 1999 рік вивезено 4,7 млн. тонн цієї стратегічної сировини¹.

Лише за шість місяців 2000 р. в Кривому Розі викрадено: 228 кілометрів алюмінієвого дроту, 1 000 метрів мідного контактного дроту, 920 кришок з люків і решіток на міських комунаціях, 507 електротрансформаторів, 602 контактори. Загальна сума збитків становить 1 млн. 250 тис. грн.²

Заступник міністра внутрішніх справ генерал-лейтенант міліції П. Коляда повідомляє, що згідно з даними Міністерства палива та енергетики України за 1999 рік на об'єктах лише цієї галузі викрадено 13,3 тис. кілометрів неізолюваного дроту, 2,5 тис. металевих опор та кутників до них, 608 силових трансформаторів, 115 тон трансформаторного масла та 48 тон кольорового металу з електрообладнання. Тільки цій галузі завдано збитків на суму понад 43 млн. грн.

Підприємство Держкомзв'язку та інформатизації «Укртелеком» зазнало збитків на суму понад 33 млн. грн. Найбільшу кількість крадіжок металу зафіксовано в Криму, Запорізькій, Донецькій, Дніпропетровській, Луганській, Полтавській, Херсонській та Харківській областях.

Тільки у 1999 році до органів внутрішніх справ надійшло близько 50 тис. заяв від громадян та організацій про крадіжки виробів з металу. Порушено понад 40 тис. кримінальних справ по лінії кримінального розшуку. Протягом семи місяців 2000 року порівняно з таким же періодом 1999 року кількість порушених кримінальних справ, пов'язаних з металобрухтом, зросла майже на 4 тисячі.

¹ Голос України. – 2000. – 2 червня. – С. 7.

² Там само. – 2000. – 20 липня. – С. 3.

За даними Державної митної служби пряме недонадходження до бюджету тільки від імпорту нафтопродуктів за дев'ять місяців 2000 року становила 1 225,7 млн. грн.¹

Виявлення злочинних посягань у сфері приватизації. Не відповідає поставленим вимогам стан дотримання чинного законодавства регіональними відділеннями та представництвами Фонду державного майна України в процесі приватизації. Мають поширений характер факти порушень при приватизації комунального майна, особливо при оформленні документів, при експертній оцінці об'єктів, при підготовці підприємств до приватизації, складанні списків для пільгового продажу акцій, термінів проведення приватизації, невідповідності розміру статутного фонду підприємства і акту, затвердженого комісією з приватизації, та інші. Не завжди забезпечується прозорість приватизаційних процесів та своєчасне попередження зловживань.

Корупційні правопорушення у цій сфері в першу чергу обумовлені відсутністю відповідної законодавчої бази, яка б обмежувала можливості зловживань у процесі проведення приватизації і встановлювала відповідальність за правопорушення у цій сфері. На практиці правоохоронні органи зустрілися з такими фактами, коли в умовах правового вакууму відбувається незаконне привласнення державної власності. Причому в таких незаконних акціях, як правило, беруть участь представники органів влади та управління різного рівня, які забезпечують власний добробут за рахунок інтересів широких верств населення. Правоохоронні органи виявили численні факти порушень, коли керівники підприємств шляхом різних махінацій заволоділи контрольним пакетом акцій, а більшість населення залишилась поза цим процесом. Широкого поширення набули факти умисного заниження балансової вартості основних фондів державних об'єктів, які підлягали роздержавленню, та передання їх до знову створених структур з іншою формою власності. Внаслідок цього бюджет не тільки не отримав значної частини приватизаційних коштів, але й значна частка цього майна була привласнена керівництвом приватизованих підприємств. Посадові особи, як правило, вводяться до складу керівних органів

¹ Зеркало недели. – 2000. – № 48. – С. 9.

нових комерційно-виробничих формувань, і, зрозуміло, прямо цікавлені у подібному беззаконні.

Правоохоронні органи зустрілися з численними фактами незаконного використання грошових надходжень від приватизації об'єктів з боку органів державного управління на місцях, які замість розподілу їх за нормативами між бюджетами різних рівнів залишають ці кошти у власному розпорядженні, використовують їх для отримання доходів у вигляді відсотків прибутку від активної участі у фінансуванні комерційних структур.

Криміналітет продовжує прагнути до розширення свого впливу на діяльність державних органів, посилення контролю за економічною сферою. Змінюючи тактику своїх протиправних дій, злочинці переходять від прямого вимагання і насильницьких дій до завуальованого впливу на економіку держави через створені та контрольовані ними комерційні структури, банківські, кредитні установи, втручаються до зовнішньоекономічних операцій, процесів приватизації, «відмивають» кошти, здобуті злочинним шляхом. Ця діяльність, як правило, супроводжується більш тісною консолідацією криміналітету та набуває міжнародного характеру.

За даними правоохоронних структур організованими злочинними угрупованнями зараз контролюється діяльність 20 тисяч підприємств підприємницьких структур, які є їхнім економічним підґрунтям.

В Україні простежується стійка присутність іноземного криміналітету та подальша тенденція до її розширення і зростаючий вплив на стан злочинності. Розширення мережі кореспондентських відносин українських банківських установ та включення їх у систему електронних міжнародних розрахунків активно використовуються злочинними елементами для здійснення протиправних операцій з фінансовими ресурсами.

У кримінальних справах, закінчених за останні два роки, у 18 регіонах України виявлено понад 100 фіктивних фірм, які через кореспондентські рахунки банків-нерезидентів переказали за кордон з України 63 млн. доларів США і понад 90 млрд. російських рублів. У Харківській області з майже 34 млн. доларів США заборгованості підприємств, 23,5 млн. дол. припадає на фірми, зареєстровані за загубленими документами, на підстав-

них осіб, фактичні засновники яких після укладення угод та перерахування коштів за кордон переходять від контролюючих та правоохоронних органів¹.

Виявлення незаконних валютних операцій та інші діяння з валютними цінностями. Ці злочини складають усе більшу питому вагу серед основних напрямків діяльності криміналітету у зовнішньоекономічній галузі. До числа таких злочинів належать: умисне подання неправдивих відомостей з метою приховування отриманих внаслідок здійснення зовнішньоекономічної діяльності доходів у валютних цінностях або заниження їх розміру; недодержання установлених вимог про обов'язкове ввезення отриманих таким шляхом валютних цінностей; проведення платежів в іноземній валюті або платіжними документами в іноземній валюті за фіктивними зовнішньоекономічними угодами, пов'язаними з переміщенням товарів через митний кордон; інші незаконні валютні операції та діяння з валютними цінностями. Поряд з незаконними валютними операціями і іншими діяннями з валютними цінностями ухилення від сплати податків є одним з основних видів злочинної діяльності у зовнішньоекономічній сфері. Способи ухилення від сплати податків у цій сфері відрізняються значною різноманітністю і витонченістю. Члени організованих злочинних угруповань гнучко використовують законодавчо закріплені різниці у мірах відповідальності за ці злочини.

Залишається складною проблема повернення в Україну валютної виручки внаслідок відсутності постійного моніторингу за процесами безпідставного переміщення валютних та матеріальних цінностей при здійсненні зовнішньоекономічної діяльності. Близько половини усіх фактів неповернення в Україну валютної виручки припадає на підприємства, що збанкрутили або їх керівники перебувають у розшуку. Незважаючи на те, що в кожному регіоні є підприємства, на які припадає основна заборгованість за зовнішньоекономічні операції, питання щодо розрахунків з ними так і не поставлено. Для вирішення цієї проблеми до порушників не у повному обсязі використовуються спеціальні санкції Міністерства зовнішньоекономічної торгівлі

¹ Крок. - 2000. - № 19. - С. 4.

України, передбачені чинним законодавством, що є ефективним способом попередження таких випадків. Низькою є роль у цьому правоохоронних та контролюючих органів.

За даними НБУ станом на 1 вересня 2000 року мали заборгованість за зовнішньоекономічними операціями близько 7 тисяч суб'єктів підприємницької діяльності на суму 8 млрд. 473,4 млн. гривень.

Для іноземного капіталу Україна стає місцем активного «відмивання» здобутих злочинним шляхом коштів, головним чином внаслідок відсутності реальних заходів, спрямованих на боротьбу з цим негативним явищем.

Зокрема у сфері зовнішньоекономічних зв'язків останнім часом суб'єктами підприємницької діяльності активно розвивається співпраця з іноземними партнерами, фірми яких здебільшого зареєстровані в так званих офшорних зонах. Як правило, реальними власниками таких структур є громадяни України, які перерахували свої «тіньові» капітали за кордон. Участь таких інофірм в інвестуванні української економіки, а також приватизації дає змогу їх власникам безперешкодно легалізувати «брудні» кошти.

Дуже часто для цього використовуються можливості іноземних банків Росії, Балтії, Білорусії, Молдови, Грузії. Найбільший рух коштів спостерігається на рахунках прибалтійських банків, які можна вважати також фінансовими офшорами. Взагалі кількість відкритих у різних частинах світу кореспондентських рахунків вражає. Так, на острові Науру зареєстровано 36 українських банків, де зафіксовано 265 рахунків¹.

На початку березня 2000 року, керуючись розпорядженням Президента, Кабінет Міністрів навів перелік офшорних зон. У 1999 році з офшорами була пов'язана діяльність 692 українських підприємств, у результаті чого бюджет втратив приблизно 100 млн. доларів. Необхідність опублікування такого переліку офшорних зон була обумовлена тим, щоб не допустити участі у приватизації інвесторів з офшорів, тому що в цьому разі цілком виключається можливість простежити, хто є власником даних капіталів².

¹ Крок. – 2000. – № 19. – С. 6.

² Галицькі контракти. – 2000. – № 10. – С. 5.

Почастішали також спроби використання каналів зв'язку для здійснення шахрайських операцій у **зовнішньоекономічній діяльності**. Тут також можна виділити два основних методи шахрайств з використанням каналів зв'язку, які здійснюються проти держави організованими злочинними угрупованнями. Перший метод є достатньо традиційним для злочинних формувань, оскільки заснований або на силовому тиску, або на підкупі посадових осіб митних органів. Другий метод пов'язаний з передачею нібито митної інформації з застосуванням технічних засобів і каналів зв'язку, які не належать митним органам. Для цього методу характерним є використання технічних принципів роботи апаратури зв'язку. Так, наприклад, знання принципів роботи телетайпного апарату дозволяє використовувати передачу повідомлень відкритими телетайпними каналами зв'язку з будь-якої точки держави під чужими реквізитами. За оцінками фахівців на внутрішньому ринку країни в обігу перебуває з порушенням авторських, патентних та інших виключних прав приблизно 80% товарів, імпортованих або заявлених як імпортовані, але які вироблені у межах України.

Значно збільшилася організованість та кримінальний професіоналізм **фальшивомонетників**. У ряді випадків вони встановлюють міжнародні зв'язки, розподіляючи ролі і сфери злочинної діяльності, зрощуються з ділками наркобізнесу і контрабанди. Особливо ці негативні тенденції стали наростати після лібералізації прикордонних та митних правил, інтеграції української економіки до загальноєвропейських процесів, які полегшують легальне переміщення і консолідацію фальшивомонетників.

Виявлення злочинних посягань на споживчому ринку. Значний розмах у цій сфері набули шахрайські операції, які провадяться шляхом укладання фіктивних угод на постачання споживчих товарів, факти протиправного використання коштів, одержаних як передплата. Усе більшого поширення набувають факти реалізації неякісних товарів, продуктів харчування, фальсифікованих винно-горілчаних виробів, чому значною мірою сприяє недосконалість порядку сертифікації продукції, а також неконтрольований стихійний імпорт дешевих споживчих товарів, питома вага яких за оцінками експертів досягає у роздрібному товарообігу близько половини. Суттєво підвищуєть-

(на 15–20%) для споживачів ціна товарів на ринку в результаті контролю над ними злочинних груп, який встановлюється при потуранні корумпованих чиновників. Органами внутрішніх справ припинена злочинна діяльність цілого ряду організованих злочинних угруповань, які діяли на споживчому ринку.

У 1999 році обсяг нелегально проданих сигарет в Україні склав 18,6 млрд. штук, або 27% від загального споживання. Чистий прибуток тіньовиків у цій сфері діяльності досягає 200 млн. грн., а бюджет недоотримав 660 млн. грн., як стверджує Міжнародний центр перспективних досліджень¹. У 1999 році обсяг контрабанди цигарок, реалізованих в Україні, становив понад 300 млн. грн. Постачальники цього товару одержали близько 350 млн. грн. Майже стільки ж заробили реалізатори. За останні три роки незаконний обіг контрабанди тютюну зріс у вісім разів².

На прес-конференції заступник голови Державної митної служби України І. Соболев повідомив, що з початку року митники перерахували до бюджету 7 млрд. гривень. Затримано близько 3 тисяч автомобілів, вилучено понад 60 кілограмів дорогоцінних каменів, валюти на суму близько 18 млн. гривень. Однією з причин малоефективної роботи державної митної служби він вважає відсутність права на оперативно-слідчу роботу і використання спецтехніки для виявлення контрабанди³.

З початку 2000 року співробітники податкової міліції виявили в Україні 398 підпільних цехів, з яких 171 цех займався виготовленням алкогольної продукції. Про це повідомив перший заступник голови ДПА начальник податкової міліції В. Жвалюк.

Відбувається подальше проникнення на територію України такої форми злочинної діяльності, як торгівля людьми, яка все більше набуває ознак організованості.

Особливу стурбованість викликає активне втягування України у міжнародний наркобізнес. Керівники транснаціональних наркосиндикатів розглядають територію нашої держави як транзитну для переміщення наркотиків у країни Західної Європи, а також як перспективний ринок їх збуту. Це пояснюється особливістю географічного розташування України, недоскона-

¹ День. – 2000. – 28 жовтня.

² Факти. – 2000. – 28 листопада.

³ Голос України. – 2000. – № 206.

лістю чинного законодавства, недостатнім митним та прикордонним контролем. Набуває дедалі значніших масштабів і нелегальний обіг наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів. Збільшується кількість випадків незаконного їх переміщення через кордон. Швидкими темпами зростає кількість злочинів, пов'язаних з незаконним обігом наркотиків. Сприяє діяльності наркоділків і те, що на території України проживає значна кількість іноземців, у тому числі нелегалів. Так, тільки в Харківському регіоні мешкає понад 13 тисяч осіб та 1 тис. колишніх студентів, які фактично перебувають на нелегальному становищі. Значна частина з них втягнута у злочинну діяльність, у тому числі і наркобізнес.

4. Система правоохоронних органів і правові засади їх діяльності

В Україні на сучасному етапі діє декілька законів та підзаконних актів, які регламентують боротьбу з економічною злочинністю. У першу чергу, це закони України «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю» (від 30. 06. 93 зі змінами)¹, «Про боротьбу з корупцією» (від 05. 10. 95 зі змінами)² і «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві»³, Укази Президента України «Про координаційний комітет по боротьбі з корупцією і організованою злочинністю», «Про заходи щодо вдосконалення діяльності координаційного комітету по боротьбі з корупцією і організованою злочинністю», «Про невідкладні заходи щодо посилення боротьби зі злочинністю» від 21 липня 1994 року (із змінами, внесеними згідно з Указами Президента № 70/99 від 27. 01. 99 і № 228/2000 від 11. 02. 2000)⁴, «Про додаткові заходи щодо зміцнення законності та правопорядку в Україні» від 5 серпня 1996., Комплексна цільова програма боротьби зі злочинністю на 1996–2000 роки від 17 вересня 1996 року⁵, Комплекс-

¹ Відомості Верховної Ради України. – 1993. – № 35. – Ст. 385.

² Там само. – 1995. – № 34. – Ст. 266.

³ Офіційний вісник України. – 1994. – № 11. – Ст. 51.

⁴ Відомості Верховної Ради України. – 1993. – № 27. – Ст. 285.

⁵ Бюлетень законодавства та юридичної практики України. – 1994. – Вип. 2. – С. 86 – 114.

Програма профілактики злочинності на 2001–2005 роки від 25 грудня 2000 року, постанова Кабінету Міністрів України «Про стан виконання центральними і місцевими органами виконавчої влади Закону України «Про боротьбу з корупцією» від 20 березня 1998 року.

В Указах Президента України «Про комплексну цільову програму боротьби зі злочинністю на 1996–2000 роки» від 19 червня 1996 року і «Про комплексну програму профілактики злочинності на 2001–2005 роки» від 25 грудня 2000 року боротьба з організованою злочинністю і корупцією у сфері економіки визначена одним із пріоритетних напрямків.

Основним законом, який регламентує боротьбу з організованою злочинністю, є Закон України «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю». У ньому дається понятійний апарат, визначається, що необхідно розуміти під зоняттям «організована злочинність». Частина 2 ст. 5 називає державні органи, спеціально створені з метою боротьби з організованою злочинністю:

- а) Координаційний комітет по боротьбі з корупцією і організованою злочинністю при Президентові України;
- б) спеціальні підрозділи по боротьбі з організованою злочинністю Міністерства внутрішніх справ України;
- в) спеціальні підрозділи по боротьбі з корупцією та організованою злочинністю Служби безпеки України.

До державних органів, які беруть участь у боротьбі з організованою злочинністю, належать:

- а) органи внутрішніх справ України і Служби безпеки України;
- б) органи прокуратури України;
- в) митні органи і підрозділи Прикордонних військ України;
- г) органи державної податкової служби та державної контролюльно-ревізійної служби;
- д) органи і установи виконання покарань.

Ці правоохоронні органи у своїй діяльності керуються Конституцією України, КПК, Законами України «Про міліцію» (від 12. 90 зі змінами), «Про прокуратуру» (від 05. 11. 91 зі змінами), «Про службу безпеки» (від 25. 03. 92), «Про оперативно-розшукову діяльність» (від 07. 07. 92 зі змінами).

Спеціальні відомчі інструкції і положення більш детально регламентують діяльність цих основних державних правоохоронних органів, до компетенції яких входить боротьба з економічними злочинами, вчиненими організованими злочинними угрупованнями. Свої функції вони мають виконувати у тісній взаємодії з державними контролюючими органами (Міністерством фінансів України, Міністерством зовнішньоекономічної діяльності та торгівлі, Державною митною службою, Державною податковою інспекцією, Державною контрольно-ревізійною службою, Міністерством юстиції та іншими міністерствами і відомствами).

У 1998 році Президент України видав указ про створення Національного бюро розслідувань (НБР) — центрального органу виконавчої влади зі своїми структурними органами на місцях. На НБР планувалося покласти обов'язки: провадити досудове слідство та оперативно-розшукові заходи по кримінальних справах про злочини, які становлять велику суспільну небезпеку; здійснювати інформаційно-аналітичну роботу з метою виявлення і усунення причин та умов корупції і організованої злочинності, прогнозування динаміки всієї злочинності в країні. Однак з початком в Україні адміністративної реформи, згідно з Указом Президента Л. Д. Кучми «Про зміни в структурі центральних органів виконавчої влади» від 15 грудня 1999 року, такий орган так і не було створено.

Але ефективність діяльності системи цих органів не відповідає нагальним потребам часу. Указом Президента «Про Комісію з питань реформування правоохоронних органів України» від 17 січня 2001 року було поставлено завдання розробити пропозиції щодо вдосконалення та оптимізації правоохоронних органів України.

5. Основні напрямки підвищення ефективності діяльності правоохоронних органів

Серед основних чинників, що знижують ефективність протидії криміналітету, залишаються недосконалість законодавчої бази, кадрові прорахунки (брак досвіду, професіоналізму, невисокі моральні якості деяких працівників правоохоронних органів), а також організаційні упущення — відсутність у роботі систем-

ності, тісної взаємодії, відставання реагування на динаміку злочинної діяльності та її трансформування у нові форми.

Нами проведено вивчення ставлення працівників правоохоронних органів до діяльності існуючої системи правоохоронних і контролюючих органів, оцінка їх активності у виявленні злочинів у сфері економічної діяльності і рівня координації правоохоронних і контролюючих органів у сфері боротьби зі злочинністю.

Взагалі результати опитування вказують на те, що система правоохоронних органів в Україні потребує суттєвого покращення. Таку оцінку дали 75,7% респондентів в органах внутрішніх справ і 81,7% респондентів, які працюють в органах прокуратури.

У ході опитування вивчалось і питання про роль і значення допомоги громадськості правоохоронним органам у профілактиці злочинності. На запитання: «*Чи вважаєте Ви за необхідне відновити мережу громадських організацій, які надають допомогу правоохоронним органам?*» позитивну відповідь дали 60,2%, негативну — 39,8%; серед опитуваних працівників прокуратури позитивну відповідь дали 39,4%, негативну — 60,6%. При цьому слід зазначити, що оцінка форм діяльності громадських організацій у сфері попередження економічної злочинності є досить різною. Але найвищу оцінку серед опитуваних отримала діяльність добровільних народних дружин.

Однак у своїй практичній діяльності правоохоронні органи, як показало проведене опитування, недостатньо використовують допомогу громадськості. На запитання: «*Чи використовуєте Ви у своїй роботі допомогу громадськості?*» лише 55,2% респондентів серед працівників органів внутрішніх справ відповіли схвально, всі інші таку допомогу не використовують у своїй практичній діяльності; серед працівників прокуратури лише 15,5% респондентів відповіли схвально, 84,5% таку допомогу не використовують у своїй практичній діяльності.

Наведені дані дозволяють зробити висновок, що у сфері боротьби з організованою злочинністю допомога громадськості правоохоронними органами використовується недостатньо.

Ранжування приводів і підстав до порушення кримінальних справ показало, що 54 (56,8%) співробітники органів внутрішніх

справ на перше місце поставили безпосереднє виявлення органом дізнання і слідства фактів вчинення злочину. Аналогічні дані отримані і при опитуванні працівників прокуратури. 59 (83,1%) співробітників на перше місце поставили безпосереднє виявлення органом дізнання і слідства фактів вчинення злочину.

Як видно з наведених даних, злочини виявляються переважно безпосередньо самими оперативними працівниками, або кримінальні справи порушуються за повідомленнями окремих громадян. Слід вказати і на вкрай низьку активність у цьому плані органів прокуратури, судів та інших контролюючих органів, а також недостатнє реагування правоохоронних органів на повідомлення про злочини у засобах масової інформації.

У науково-практичних конференціях з питань боротьби зі злочинністю не брали участі 79,3% респондентів. У роботі семінарів і нарад з обміну досвідом роботи не беруть участі 58,4% опитаних працівників органів внутрішніх справ і 18,3% опитуваних робітників прокуратури.

У процесі опитування нас цікавило і питання «*Чи задоволені працівники правоохоронних органів законодавчою базою для своєї діяльності?*» Лише 24,2% працівників органів внутрішніх справ дали позитивну відповідь, а більша частина — 75,8% — чинною законодавчою системою незадоволені. Серед причин такого незадоволення було названо 27 чинників. Серед них найбільшу питому вагу склали: недосконалість законодавчої бази — 13,3%; протиріччя у галузях законодавства — 11,3%; відірваність від реалій життя — 3,7%; відсутність системності — 7,6%; невідповідність положень КПК практиці боротьби зі злочинністю — 9,4%; інші причини — 54,7%. Серед опитаних працівників прокуратури 64,8% дали позитивну відповідь, а 35,2% — чинною законодавчою системою незадоволені. Серед причин такого незадоволення були названі 11 чинників.

Загальновідомо, що матеріально-технічне забезпечення оперативної діяльності — основна умова підвищення ефективності роботи по розкриттю злочинів. За результатами нашого дослідження 90,1% опитаних працівників органів внутрішніх справ заявили, що умовами матеріально-технічного забезпечення своєї роботи вони не задоволені. 82,6% опитаних працівників органів внутрішніх справ не задоволені і рівнем свого соціального захисту.

Наведені дані, на нашу думку, свідчать про те, що рівень матеріально-технічного забезпечення і задоволення своїм соціальним захистом можуть суттєво впливати на ставлення до виконання своїх професійних обов'язків.

Таким чином, негативну оцінку діяльності органів дізнання мають не лише громадяни, засоби масової інформації, але й самі працівники цих органів.

6. Висновки і рекомендації

Таким чином, аналіз кримінологічної характеристики і діяльності правоохоронних органів по виявленню причин та умов профілактиці економічних злочинів дає підстави зробити наступні висновки.

1. Економічна злочинність, у тому числі в організованих формах, у пострадянській Україні розвивалась досить стрімкими темпами. Державне реагування не знайшло ефективних засобів протистояння цій кримінальній експансії. Рівень організованої злочинності у сфері економіки став загрожувати національній безпеці України, існуванню української спільноти, і ця проблема перетворилась із загально-соціальною на політичну.

2. Динаміка розвитку цієї злочинності виявляє рік у рік неухильну загальну тенденцію до зростання. Динаміка (тенденція) свідчить про її зростання до рівня соціальної небезпеки і збільшення розмірів заподіяної шкоди злочинними угрупованнями.

3. Організована економічна злочинність в Україні все більше і більше взаємодіє з міжнародною організованою економічною злочинністю.

4. У структурі організованої економічної злочинності за розміром заподіяної шкоди домінують злочини в банківській сфері, енергетиці, міжнародних економічних відносинах.

5. Статистична картина економічної злочинності ні в правовому, ні в політичному плані не відтворює загальних процесів, які протікають у ній, внаслідок її значної неповноти.

6. Відшкодування збитків державі за результатами діяльності правоохоронних органів по викриттю цих злочинів ні в якій мірі не відповідає їх реальним розмірам.

7. Причини неухильного зростання злочинів у сфері економіки обумовлені, перш за все, глобальною соціально-економічною ситуацією.

ною і політичною кризою в державі і відсутністю реальної політичної волі лідерів держави протидіяти ним.

8. Становлення ринкових відносин супроводжувалося широким поширенням нових, раніше не притаманних українському криміналітету форм і видів організованої економічної злочинності, таких, як міжнаціональні і транснаціональні злочинні угруповання, злочинні організації, корупційні злочинні групи, політико-кримінальні олігархічні клани, які монополізували найважливіші галузі господарства.

9. Організовані злочинні угруповання і співтовариства, спираючись на корупційні зв'язки в структурах влади і кримінально орієнтовані комерційні підприємства, утримують під своїм контролем найважливіші сфери економічної діяльності, прагнуть до розширення джерел незаконного збагачення. При цьому не знижується і їх активність у традиційних сферах злочинного бізнесу, які також пов'язані з економічною діяльністю: наркобізнес, фальшивомонетництво, контрабанда.

10. У цих умовах сформована за радянських часів правоохоронна система України, незважаючи на вжиття всіх можливих заходів щодо підриву фінансової бази економічної злочинності, не змогла створити надійного і ефективного заслону її проявам. Всі ці заходи правоохоронних органів викликали запеклий опір кримінальних структур, які використовують при цьому всі можливі способи для збереження своєї позиції: недосконалість законодавства, лобіювання своїх інтересів в органах влади і управління, підкуп, шантаж, погрози, фізичні розправи.

11. Однак незважаючи на таку песимістичну картину не слід і перебільшувати значення економічної злочинності у політичному житті суспільства і стверджувати, як це роблять деякі західні і вітчизняні криминологи і політики, що українська організована економічна злочинність має владу, тотожну державній, керує національною економікою і недосяжна для кримінального переслідування. Такі твердження підривають довіру до України у міжнародних відносинах, стримують інвестиційні проекти, затримують впровадження нормальних ринкових відносин у країні. В останні роки значно активізувалася робота правоохоронних органів у напрямку декриміналізації економіки, підвищилась її результативність.

12. В українській економіці активно діє не лише вітчизняний, а й зарубіжний криміналітет, як з близького, так і далекого зарубіжжя. Економічні труднощі України приваблюють зарубіжний криміналітет для легалізації своїх доходів в найважливіших секторах економіки, організації відтоку незаконних доходів у зарубіжжя.

13. Низький рівень взаємодії українських правоохоронців з зарубіжними партнерами, недосконалість внутрішнього законодавства і його нескоординованість на міжнародному рівні є причиною з причин недостатньо ефективної роботи правоохоронних органів у сфері протидії економічній злочинності.

14. Пільговий порядок оподаткування, реєстраційного та валютного режимів активно використовується економічною злочинністю для незаконного ввезення і вивезення валютних коштів і товарних цінностей, ухилення від оподаткування, вилучення отриманих доходів.

15. В Україні організована економічна злочинність вже активно працює у міжнародному кримінальному світі. Але правоохоронні органи України не мають достатньої можливості активно їй протидіяти у цьому напрямку через міжвідомчу розмежованість державних органів, проблеми національного суверенітету, корпоративні інтереси і банківську таємницю, зволікання в отриманні оперативної інформації від зарубіжних правоохоронних органів.

16. Корупція в Україні набула досить загрозливого характеру. Вона поширилась в усіх верствах суспільства, серед усіх гілок влади.

17. Корупція у сфері економічної діяльності серед правлячої політичної і економічної еліти стала нормою поведінки, а не винятком. Вона залишається недосяжною для правоохоронних органів, які й самі частково вражені корупцією і не мають достатніх можливостей для боротьби з нею.

18. Конгломерат корумпованої бюрократії, організованої злочинності і кримінального бізнесу утворив олігархічні структури, які стали недосяжними для соціального і правового контролю.

19. Корупція вийшла за рамки державних кордонів і своєю фінансовою могутністю підриває державні, міжнародні інститути влади і економіки, загрожує соціальним інституціям, демократії, правам людини, моральним засадам суспільства, утруднює економічний розвиток.

20. Соціальний і кримінально-правовий контроль за організаційно-корупційною злочинністю в державі є вкрай слабким. Більш того, вона сама достатньою мірою має можливості реально впливати на діяльність правоохоронних органів.

21. Численні декларації вищих посадових осіб держави і чинне антикорупційне законодавство, спрямовані на протидію корупції у всіх гілках влади, не знаходять свого адекватного практичного відтворення.

22. Система кримінальної юстиції не спроможна протистояти навалі економічної і корупційної злочинності. Кримінальне законодавство застосовується лише вибірково, головним чином щодо найнижчих категорій державних службовців і посадових осіб, або окремих високопоставлених осіб, які вкрай скомпрометували себе в очах громадськості і власної еліти.

23. У суспільній свідомості сформувалася чітка установка на те, що корупція і організована злочинність — це притаманне нашому суспільству явище.

24. Ефективність боротьби з економічною злочинністю значно гальмується, з одного боку, загальними соціально-економічними і політичними чинниками, а з іншого — низьким рівнем активності та професійності спеціалізованих органів. Сучасний стан розслідування кримінальних справ цієї категорії свідчить про низьку якість наданих судам матеріалів.

25. Система правоохоронних і контролюючих органів в Україні потребує суттєвого реформування через недостатню ефективність її діяльності.

26. Правоохоронні органи вкрай зацікавлені у підтримці їх діяльності з боку громадськості, але рівень такої підтримки не задовольняє потреби практики.

27. Оперативними працівниками слабо використовуються у роботі повідомлення про злочини у засобах масової інформації, а також окремих громадян.

28. Недостатньою є активність органів прокуратури у виявленні злочинів економічної спрямованості.

29. Рівень координації правоохоронної діяльності і обмін досвідом організації ефективної протидії злочинам перебуває на низькому рівні.

30. Працівники оперативних і слідчих органів не задоволені наявною законодавчою базою, умовами матеріально-технічного забезпечення оперативної діяльності, рівнем свого соціального захисту.

31. Більша частина населення не задоволена рівнем діяльності органів міліції.

32. На результатах правоохоронної діяльності негативно позначаються зволікання у виконанні вимог директивних та програмних документів, відсутність комплексного підходу до виконання завдань, поставлених Президентом України щодо посилення боротьби з корупцією і злочинністю, пошуку ефективних шляхів та об'єднання зусиль державних органів у реагуванні на зміни криміногенної ситуації.

Складне фінансово-економічне становище, зростання інфляційних процесів, скорочення виробництва при збереженні обсягів споживання, безробіття, правовий нігілізм, високий рівень латентної злочинності, послаблений контроль за виробництвом і реалізацією продукції, підміна фінансових операцій бартерними та інші негативні тенденції дають змогу прогнозувати, що основу структури злочинності на наступне століття складуть криміногенні прояви корисливої спрямованості, які зумовлять насамперед активізацію діяльності організованих злочинних угруповань у сфері економіки.

Тому пріоритетними напрямками протидії злочинності мають бути виявлення та припинення злочинів у сфері економіки, особливо в комерційному секторі, кредитно-фінансовій, банківській системах, боротьба з наркобізнесом, усунення недоліків в охороні об'єктів аграрного сектора, боротьба з розкраданнями в паливно-енергетичному комплексі, попередження нелегальної міграції, недопущення конфліктів на міжнаціональній основі, перекриття каналів та можливостей для контрабанди, підвищення ефективності боротьби з корупцією, шабравництвом, перш за все у правоохоронних, контролюючих, судових органах та владних структурах.

Організація ефективної системи протидії економічній злочинності можлива тільки на основі єдності загально-соціальних, правових, спеціально-кримінологічних і кримінально-правових зусиль. Протидія цій злочинності має бути належно організо-

ваною на всіх рівнях профілактичної діяльності з урахуванням регіональних аспектів її проявів.

Головна проблема — це організація стійкої і ефективної системи протидії проявам злочинів з боку організованих злочинних угруповань і їх попередження. Ця проблема є найбільш складною. Її вирішення ускладнюється багатоаспектними факторами детермінації організованих економічних злочинів. На її генезис впливають і політичні, і економічні, й ідеологічні, і соціальні, і правові, і організаційно-управлінські, і соціально-психологічні фактори, які не піддаються простому математичному розрахунку і обчисленню.

Результати проведеного дослідження дають змогу запропонувати такі рекомендації з підвищення ефективності діяльності по попередженню економічної злочинності.

1. Попередження злочинності у сфері економічної діяльності вимагає здійснення системи політичних, правових, виховних заходів, спрямованих на нейтралізацію зниження, перетинання, присікання дії обставин, які обумовлюють злочинність у сфері економічної діяльності.

2. Заходи загально-соціального попередження повинні бути спрямовані на чітке визначення функцій держави в регулюванні економічних відносин, формування її економіко-правової політики, розподілу повноважень між центральними і місцевими органами в регулюванні економічних процесів, створення відповідних умов для належної правової поведінки суб'єктів економічної діяльності, забезпечення рівного правового захисту державного і недержавного секторів економіки, створення такої ринкової інфраструктури, яка б забезпечила однакові можливості для реалізації творчого потенціалу різноманітних суб'єктів підприємницької діяльності, налагодження демократичних принципів контролю за діяльністю підприємницьких структур.

3. На сучасному етапі вирішення проблем боротьби зі злочинністю у сфері економіки може бути здійснене лише при вирішенні таких завдань: нормалізації умов господарської і комерційної діяльності; зменшення податкового тиску на виробників; посилення кримінальної відповідальності за найбільш небезпечні злочини у сфері господарювання; створення надійного правового забезпечення оперативно-розшукової діяльності; налагоджен

■ ефективної системи статистичного обліку й інформування
■ відповідних контролюючих органів про такі злочини.

4. Необхідно підвищити рівень координації у роботі правоохоронних органів та їх служб, вдосконалити систему взаємодії оперативно-розшукових підрозділів і слідчого апарату, формування постійнодіючих слідчо-оперативних груп із працівників різних відомств і служб по розслідуванню економічних злочинів.

5. У законодавчому порядку необхідно більш чітко розмежувати повноваження різних правоохоронних органів по боротьбі з організованою економічною злочинністю. Не відволікати органи і служби по боротьбі з організованою злочинністю на розслідування очевидних злочинів, які не мають значної суспільної небезпеки.

6. Забезпечити підготовку спеціалістів більш високої кваліфікації, які б були достатньо обізнані про способи і технології вчинення економічних злочинів, методики і тактики їх розслідування.

7. Розробити і впровадити на національному рівні систему заходів, спрямованих на боротьбу з легалізацією незаконних доходів і доходів, отриманих злочинним шляхом, відповідно до міжнародних угод.

8. Створити міжвідомчий аналітичний центр при Міністерстві внутрішніх справ України з регіональними відділеннями, в якому акумулювалися б усі відомості про діяльність організованих злочинних угруповань і який би об'єднав зусилля правоохоронних, контролюючих і інших державних органів у проведенні узгоджених заходів щодо виявлення протизаконної діяльності у сфері економіки.

9. Підготувати і прийняти модельний закон країн СНД щодо боротьби з організованою злочинністю.

10. Скоординувати на міжнародному рівні і створити єдину нормативну базу з питань протидії організованій транснаціональній економічній злочинності, ширше використовувати можливості співпраці з усіма державними і міжнародними організаціями, активізувати роботу по встановленню широкої мережі прямих двосторонніх контактів з обміну конфіденційною інформацією і порядку її використання.

11. Сучасна ситуація у світі потребує формування суттєво нових принципів міжнародної співпраці у сфері протидії організованої економічній злочинності з урахуванням тенденцій розвит-

ку її транснаціональних форм. Одного лише наукового вивчення її проявів зараз недостатньо. Вкрай необхідною є розробка загальноєвропейської системи стандартів протидії організованій економічній злочинності, створення єдиної інформаційної бази, оперативного обміну інформацією, спрощення порядку виїзду за кордон працівникам правоохоронних органів, які розслідують кримінальні справи про організовані економічні злочини, усунення зайвих перепон для здійснення нормальної оперативно-слідчої діяльності по справах про організовані економічні злочини.

12. Попередження корупційних злочинів має становити узгоджену систему заходів політичного, економічного, соціального, організаційно-правового характеру, спрямованих на випередження появи передумов цих злочинів, їх послаблення, нейтралізацію та усунення. Здійснення цих заходів сприятиме реалізації антикриміногенного потенціалу суспільства, всіх його інститутів, становитиме підґрунтя спеціальної роботи з попередження економічних злочинів.

13. Ефективна діяльність щодо попередження економічних злочинів може бути здійснена тільки шляхом поєднання різних, короткочасних, цілеспрямованих і дійових акцій з довготривалими соціально-економічними, політичними і правовими перетвореннями у суспільстві.

14. Попри всю важливість заходів попередження, через об'єктивні та суб'єктивні причини вони не завжди досягають своєї мети. Тому особливо гострою залишається проблема оптимізації шляхів виявлення, розслідування конкретних фактів економічних злочинів і притягнення винних посадових та службових осіб до передбаченої законом відповідальності, проведення комплексних і цільових оперативно-профілактичних заходів по виявленню організованих злочинних угруповань.

15. Виявлення економічних злочинів через специфіку їх прояву становить надзвичайну складність. Це обумовлено високим рівнем їх латентності, перебуванням поза сферою юридичної відповідальності значної кількості осіб, діяльність яких є суспільно небезпечною.

А це, у свою чергу, вимагає:

– підвищення ефективності діяльності правоохоронних і контролюючих органів по виявленню конкретних фактів злочинної поведінки;

– проведення спеціальних оперативно-розшукових заходів з метою виявлення злочинів;

– відповідного матеріально-технічного, криміналістичного, науково-методичного та іншого забезпечення цих заходів.

16. З метою вдосконалення діяльності правоохоронних і контролюючих органів, які здійснюють виявлення економічних і корупційних злочинів, необхідно:

– переорієнтувати зазначені органи з виявлення незначних фактів корупції на виявлення найбільш небезпечних злочинів, а також проявів у найбільш важливих сферах життя держави та у сферах, де ця злочинність набула найбільшого поширення;

– розробити та запровадити в діяльності правоохоронних органів необхідні методики виявлення та збору інформації про факти корупції на різних шаблях державного управління, у тому числі на найвищих, у сферах розпорядження державними коштами, приватизації, охорони здоров'я, освіти, інших сферах суспільного і державного життя;

– чітко визначити порядок реєстрації повідомлень про вчинені злочини та інші правопорушення і встановити юридичну відповідальність за його порушення працівниками правоохоронних органів;

– усунути колізію, що існує у чинному законодавстві щодо порядку надання інформації правоохоронним органам відносно коштів та майна окремих юридичних та фізичних осіб; уніфікувати та конкретизувати в єдиному законодавчому акті умови та порядок надання зазначеної інформації правоохоронним та іншим органам;

– визначити конкретні механізми взаємодії правоохоронних органів, що здійснюють виявлення посадових злочинів з іншими органами, на які законодавство покладає обов'язок оперативного, технічного, інформаційного та іншого забезпечення діяльності щодо боротьби з ними;

– розробити і запровадити досконалу систему обліку виявлених та зібраних даних у відповідних базах з розподілом за сферами прояву, регіонами, а також за особами, щодо яких є оперативні дані про вчинення ними правопорушень.

17. З метою вдосконалення діяльності щодо притягнення до відповідальності винних у вчиненні економічних злочинів, необхідно:

– чітко визначити підслідність цих злочинів, запровадити оновлені методики розслідування кримінальних справ та адміністративного провадження у справах про корупційні правопорушення;

– привести кримінально-процесуальне та адміністративно-процесуальне законодавство в частині доказування у відповідність із сучасними вимогами;

– забезпечити дійовий механізм захисту від посягання на життя, здоров'я, свободу та гідність свідків, потерпілих та інших учасників процесу.

18. У процесі здійснення діяльності щодо виявлення і припинення винних до встановленої законом відповідальності, необхідно звернути особливу увагу на ухилення від відповідальності працівників відповідних державних органів за допущені ними правопорушення у сфері боротьби з економічною злочинністю.

19. У соціальній сфері довести рівень оплати праці працівників правоохоронних органів до рівня задоволення їх соціально значущих потреб відповідно до їх соціального статусу.

20. Підрозділам по боротьбі з економічними злочинами проводити регулярний аналіз розвитку криміногенних процесів у провідних сферах господарювання, на основі яких розробляти заходи упереджувального характеру по їх нейтралізації.

21. Використовуючи гласні і негласні методи роботи, виявляти причини і умови економічних злочинів. Забезпечити своєчасне інформування органів державної влади і управління про них і необхідність своєчасного усунення.

22. Закріплювати і розвивати постійні контакти між підрозділами органів внутрішніх справ, органів Служби безпеки, з валютного і експортного контролю, з антимонопольної політики, митниками, податківцями тощо. Здійснювати спільні з ними планування і проведення цільових комплексних операцій, спрямованих на попередження і перетинання злочинів у сфері економіки.

Забезпечити постійну взаємодію з засобами масової інформації по формуванню громадської думки у сфері захисту економіки від злочинних посягань, використанню їх інформації для оперативних перевірок.

23. Спеціалізованим підрозділам по організаційно-аналітичному забезпеченню правоохоронної діяльності забезпечити

збирання, узагальнення і аналіз інформації про стан оперативної ситуації в регіоні, розробити ефективну систему статистичного обліку економічних злочинів, критеріїв оцінки злочинів, вчинених організованими злочинними угрупованнями, ефективність роботи по попередженню економічної злочинності.

24. Розробити нову схему організації, структури і функціональних обов'язків органів і служб, які задіяні у сфері боротьби з економічною злочинністю з тим, щоб більша частина працівників цих органів була задіяна в оперативній і слідчій діяльності.

25. Враховуючи наведене, вважаємо за необхідне запропонувати Координаційному комітету по боротьбі з корупцією та організованою злочинністю при Президенті України: провести спеціальне засідання Координаційного комітету, на якому розглянути питання підвищення ефективності діяльності правоохоронних органів по виявленню причин та умов організованої економічної злочинності, науково-практичну конференцію з питань координації діяльності правоохоронних органів у цій сфері боротьби зі злочинністю; вжити заходів для розробки оптимальної регіональної і міжрегіональної методики механізму взаємодії правоохоронних та контролюючих органів та їх підрозділів у боротьбі з цим різновидом злочинності.

Цілеспрямована боротьба з економічною злочинністю не може бути здійснена в результаті разових і короткочасних акцій будь-якого ступеня активності та суворості, а вимагає довготривалих соціально-економічних, політичних і правових перетворень. Ця діяльність повинна базуватися на поєднанні профілактичних і репресивних заходів. При цьому пріоритетна роль має надаватися профілактичним заходам загально-соціального і спеціально-кримінологічного характеру, які б створили прозору систему для ефективного державного і громадського контролю.

Рекомендовано до опублікування сектором вивчення причин злочинності.

Рецензент доктор юридичних наук, професор Г. А. Матусовський.